

INADECVĂRI TERMINOLOGICE ÎN GRAMATICA LIMBII ROMÂNE ACTUALE

ANCA-PATRICIA STOENESCU

Cuvinte-cheie: *gramatică, morfologie, particulă, morfem*

În gramaticile academice ale limbii române actuale există componente ale unor construcții morfologice și sintactice al căror statut rămâne obscur, mai ales datorită impreciziei terminologice. Astfel de cazuri reprezintă obstacole destul de importante sub aspectul metodologiei de predare a noțiunilor noi pe care respectivele gramatici le propun spre a fi generalizate treptat în manualele școlare. La baza analizei noastre stau cele două gramatici alcătuite sub auspiciile Academiei Române, GALR și GBLR, dar și câteva din gramaticile mai importante apărute înaintea celor două lucrări academice (vezi *Bibliografia*), pentru a releva modul în care s-a trecut de la o perspectivă tradițională, descriptivă, la cea funcționalistă din cele două gramatici amintite.

În acest sens, ne-am propus o primă discuție referitoare la timpurile modurilor conjunctiv, condițional și infinitiv. Astfel, în GALR I : 385, *conjunctivul prezent* este descris ca fiind alcătuit din „*elementul mobil* (s.n.), *invariabil să* și o *secvență* (s.n.) *variabilă* (purtătoare a predicatului verbal) [...] ”, pentru ca în GBLR : 259, acest timp să fie format din „*morfemul* (s.n.) *să*, urmat de o *formă* (s.n.) verbală foarte apropiată de cea a prezentului indicativ [...] ”. Mioara Avram îl interpretează pe *să* drept *conjuncție* (Avram: 207), în timp ce C. Dimitriu vorbește despre un *să* cu rolul de *conjuncție-morfem*” (Dimitriu: 660). La conjunctivul perfect avem a face, după GALR I : 386, cu două *afixe* (s.n.) mobile, *să* și *fi*, la care se adaugă

o *secvență* (s.n.) purtătoare a radicalului verbal. În GBLR : 260, se renunță la identificarea lui *să* ca morfem și este folosit termenul (vag) *marcă*, statutul de morfem „invariabil” fiindu-i rezervat doar lui *fi*.

Interpretarea lui *să* ca „afix mobil” și a lui *fi* ca „morfem auxiliar” este întâlnită și la Iordan / Robu : 487. După D. Irimia, calitatea de „conjunție-morfem” aparține lui *să*, iar la perfect este vorba de o „*sintagmă* (s.n.) constituită din prezentul conjunctiv al auxiliarului *a fi* și tema de participiu a verbului de conjugat” (Irimia : 282). Perfectul conjunctiv este, după C. Dimitriu, „un timp mixt compus”, cu *auxiliarul* (s.n.) *a fi* în structură, acesta din urmă având flexiune de auxiliar, ceea ce înseamnă forma invariabilă *să fi* (Dimitriu : 662).

Condiționalul prezent prezintă în structură, după GALR I : 363, două componente, interpretate ca *elemente*: „Primul component este un *element* (s.n.) (afix) mobil / liber [...]”. În GBLR : 60, definiția apare într-o altă interpretare: „Formele condiționalului prezent sunt compuse cu auxiliarul *aș, ai, ar* (etc.) și *forma* (s.n.) de infinitiv a verbului [...]”, definiție pe care o găsim și la Avram : 208. Pentru D. Irimia prezentul conjunctivului este „un timp *compus*, construit *analitic*, din tema de *infinitiv* a verbului de conjugat și verbul auxiliar *a vrea* la imperfect (cu flexiune particulară de auxiliar)”, cu toate că la un moment dat a considerat că „semnul caracteristic este *auxiliarul-morfem* (s.n.) *aș, ar* etc.” (Irimia : 284). C. Dimitriu îl consideră „timp mixt compus”, format cu „auxiliarul *a vrea* la imperfect cu flexiune de auxiliar și infinitivul verbului de conjugat, fără prepoziția-morfem *a*” (Dimitriu : 663).

În conformitate cu definiția anterioară, și în cazul condiționalului perfect GALR I : 364 vorbește de *elemente*: unul este mobil, adică „afix liber”, iar al doilea este un *formant* omonim cu infinitivul verbului *a fi*. Pentru D. Irimia, și acest timp este tot „un timp compus construit analitic” cu *a fi*, conjugat la condițional-optativ prezent și tema de participiu a verbului liber (Irimia : 285; cf. și Dimitriu : 664). Discutând structura ambelor moduri, conjunctiv și condițional, Iordan/Robu : 488 le consideră ca fiind marcate de *afixul* mobil *fi* invariabil și neanalizabil.

În cazul infinitivului perfect, în GALR I : 486 se vorbește despre „elemente mobile” *a* și *fi* – primul fiind numit și „morfem mobil”. Iordan/Robu se referă însă la infinitivul prezent al lui *a fi*, „actualizat ca *morfem auxiliar*” care, împreună cu participiul verbului, alcătuiește o „sintagmă morfologică” (Iordan/Robu : 476). Și Irimia, și Dimitriu vorbesc despre „infinitivul prezent al auxiliarului” *a fi*, fără a-i acorda însă calitatea de morfem.

Putem împărți aceste definiții în două categorii: una mai apropiată de gramaticile tradiționale, în special de GA, și altele de orientare funcțională. Acestea din urmă și-au găsit expresia în GALR, unde, în general, elementele componente ale timpurilor descrise mai sus sunt interpretate ca *morfeme*. Din păcate, terminologia inconsecventă obnubilează această realitate, împiedicând, în perspectivă, o percepere unitară a acestor componente structurale în procesul de predare a gramaticii române actuale.

Cel mai confuz termen este *element*, preferat în GALR, întrucât, fiind de maximă generalitate, nu trimite la o identitate precisă, doar dacă i se adaugă determinantul *mobil*. De altfel, lucrările lexicologice generale nici nu-l rețin ca termen specific pentru lingvistică și cu atât mai puțin dicționarele de specialitate. El a fost eliminat, de altfel, și din sintagma *element predicativ suplimentar*, căruia i s-a preferat o denumire mai exactă, anume *predicativul suplimentar*.

Nu mai puțin lipsit de claritate este și termenul *secvență* (variabilă sau nu). Mai mult, formularea *secvență fonică*, întâlnită la descrierea structurii condiționalului prezent, poate stârni nedumeriri privind descrierea unui fapt morfologic printr-o realitate fonetică.

Mai aproape de specificul configurațiilor morfologice este substantivul *formă*, în cazul nostru, *verbală* sau de *infinitiv*, deși nici el nu clarifică statutul entității la care se referă: partea verbală de la conjunctiv și condițional prezent. În circumstanțe aproximativ asemănătoare apare și *formant*.

În câteva cazuri, în GBLR se folosește termenul *marcă* („marca *să*”). Preluat din fonologie, termenul este frecvent întâlnit și în gramatică, dar într-o extensie atât de mare încât aproape că a devenit sinonim cu *element*, așa cum putem deduce din definiția lui preluată din DSL. El indică așadar: „Orice particularitate din planul expresiei

[...], asociată în mod constant cu o anumită semnificație gramaticală și servind la recunoașterea acesteia” (p. 302). Se vorbește de mărci de număr, de caz ori de mărci ale funcțiilor sintactice: mărci ale obiectului direct, ale subiectului etc., deci cu determinanți specifici. Or, formularea „marca *să*” nu spune nimic despre natura acestei *mărci*.

Lucrurile se clarifică în schimb atunci când se recurge la termenul *afix*, atât pentru *să*, cât și pentru *fi* de la conjunctivul perfect (GALR, dar și Iordan / Robu). Este util pentru discuția de față să precizăm, după DȘL, că afixul este un „element *morfematic* (s.n.)”. Ca atare, el este, de fapt, *morfem*, adică „unitatea lingvistică minimală, având calitatea de semn, deci cea mai mică unitate lingvistică dotată cu sens” (DȘL). Morfemele pot fi *lexicale* și *gramaticale*, distincție întâlnită și la afixe. Luând în considerare calitatea componentelor din structurile analizate mai înainte, este, în opinia noastră, firesc a se recurge la termenul exact și consacrat *morfem* (cu determinanții de rigoare). Dar el apare în GALR doar pentru *să* („morfemul *să*”), pentru „morfemul mobil” *a* de la infinitiv perfect, lui *fi* neatribuindu-i-se această calitate. Mult mai consecvent apare sensul la Iordan / Robu, unde *fi* de la infinitivul și conjunctivul perfect este „morfem auxiliar”, ceea ce nu se mai întâmplă cu *fi* de la condițional perfect, care este „afixul mobil *fi* invariabil și neanalizabil”, adică exact un *morfem*. (A se vedea interpretarea lui *să* drept „conjunție- morfem” la C. Dimitriu.)

Am dorit să scoatem în evidență această *diversitate* de denumiri pentru că în procesul de implementare în școală a noilor orientări ea devine derutantă și, în consecință, neproductivă.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Avram Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 1997
- Dimitriu C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. I: *Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999
- DȘL Angela Bidu-Vrânceanu și alții, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005

- GA Academia Română, *Gramatica limbii române* (Al. Graur coord.). Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, București, 1963
- GALR I Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*, vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005
- GBLR Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” (Gabriela Pană-Dindelegan coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010
- Iordan/Robu Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
- Irimia Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 2008.

INADEQUACY TERMINOLOGY IN THE PRESENT ROMANIAN GRAMMAR (Abstract)

The purpose of this work is to highlight the possible difficulties which can appear in the process of implementing of some new orientations in the actual Romanian Grammar. The study refers to a various terminology used in grammar to name some components in the structure of some tenses and moods: *să* from Conjunctive, *aș*, *ai*, *ar* etc. from the Conditional and the particle *fi* from both tenses and from Perfect Infinitive too. In our opinion, all these forms must be included in a single word: *morpheme*.